

גבולות בני הגנה

יגאל אלון

לעומת מטרה כוללת זו של הערבים, מטרות המל-
חמה של מדינת ישראל מוגבלות להדיפת מתקפו-
תיהם של צבאות ערב, בהתאם לנסיבות האסטר-
טגיות והמדיניות: אם במתקפות-נגד מגיבות, כמו
במלחמות 1948 ו-1973, ואם במתקפות-נגד מקדי-
מות, כמו במלחמות 1956 ו-1967. אכן תבוסות צב-
איות עלו למדינות-ערב במחיר של אבדות בנפש,
הרס ציוד, נזק מדיני, פגיעה בכבוד הלאומי — ואולי
אף בסיכון משטריהן. אך מעולם לא היו — ולעולם
לא יהיו — תבוסות כאלו בגדר סכנה לעצם קיומן
כמדינות רבניות, או לשלום אוכלוסייתן האזרחית.
לעומת זאת, תבוסה צבאית למדינת ישראל פירושה
השמדה פיסית לחלק גדול מאוכלוסייתה, ועקירתה
הפוליטית של המדינה היהודית. פשוטם של דברים
כמשמעם, שמדינות-ערב יכולות להתיר לעצמן לס-
פוג כמה וכמה מפלות צבאיות, ואילו מדינת ישראל
אין לה "שוליים" כדי להפסיד אפילו מלחמה אחת.
ואין כאן זכר לחורבן, בבואה לטראומה היסטורית.
להפסיד במלחמה אחת פירושו לישראל הוא לאבד
הכל, ואין כאן אלא עובדה של מציאות במערומיה.
מכאן, שכל עוד לא בא הסכסוך הערבי-ישראלי
על מלוא פתרונו, שומה על ישראל לפתח את מלוא
הפוטנציאל הצבאי שלה, על כל רכיביו, וברמה
שתשמש שני יעדים: להרתיע את אויביה ממלחמה,
ואם תיכשל בכך — להדוף את התוקפים ולהביסם,
באבידות המועטות ביותר לעצמה. בעיקרו של דבר,
אין קיומה של מדינת ישראל אלא בזכות יכולתה
לפתח ולהשיג עוצמה הגנתית כזו עד-כח. בלעדיה
לא היתה מדינת ישראל באה לעולם, או שכבר היתה
עוברת מן העולם בשנים הראשונות לקיומה. כאלה
היו כוונותיהם של הערבים, אשר למרבה המזל לא
היה למדינותיהם הכוח להגשימן.

וודאי, מדינות-ערב אינן עשויות כולן מעור אחד,
וגם גישתן כלפי ישראל איננה גישה זהה. במחנה

אי-אפשר למצות את הסכסוך הערבי-ישראלי לעומ-
קו, קל וחומר להעלות הצעות לפתרונו, מבלי להבין
כהלכה את מלוא משמעותה של תכונתו העיקרית:
את העדר-הסימטריה הגמור בין שני צדדיו. ואין
המדובר בבחינה זו או אחרת של הסכסוך, אלא בכל
בחינותיו.

הדבר ניכר בנתונים האובייקטיביים, כגון גודל
השטח (מדינות הליגה הערבית — כ-23 מיליון
קמ"ר; מדינת ישראל, כולל השטחים המוחזקים,
כ-80,000 קמ"ר); ושיעור האוכלוסים (מדינות הלי-
גה הערבית — 134 מיליון; מדינת ישראל — 3.5
מיליון אזרחים); ולא כל שכן ההבדלים בעושר
שבפועל ושבכוח.

אך חשיבות יסודית נודעת לגורמים האי-סימטריים
הסובייקטיביים, הפועלים על היחסים בין שני הצד-
דים. כאן לפנינו קיטוב מוחלט. בעוד מדינות-ערב
חותרות בכל הדרכים האפשריות לבודד את ישראל,
להחניקה, ולמחותה מעל מפת-העולם — אין מטרתה
של מדינת ישראל אלא לחיות בשלום וביחסים
טובים עם כל שכנותיה.

משוני היעדים נגזרו מטרות-המלחמה של שני
הצדדים. בהקשר זה מקום להזכיר את שרשרת מעשי-
הטרור, שנועדו לא רק לזרוע מוות והרס בישראל,
אלא גם להחריף את הסכסוך ולגרור את מדינות-
ערב לפעולות מלחמה ממש. לטורח, וכמעט למותר,
להביא את שפעת הצהרותיהם של מנהיגים ערביים
המייצגות את מטרת מלחמתם בישראל, החל ב"אמנה
הפלשתינית" וכלה בגילויי-דעת של ממשלות ער-
ביות כיום.

זהו נוסחו השלם של המאמר שפירסם שר-החוץ ב"פוריין
אפיירס", הרבעון האמריקני הנכבד לשאלות בין-לאומיות,
מאמר שעורר ויכוח רב. יגאל אלון הודיע בשעתו כי
הדברים מביעים את דעתו האישית ולא נאמרו על דעת
הממשלה.

לעצמי רשות לומר, שכל מדינה אחרת במקומנו היתה נוהגת ממש כמונו.

יש, כמובן, יסודות רבים ושונים המצורפים באורח תה עוצמה חיונית שעל מדינת ישראל לקיים — החל ברמתה החברתית, הכלכלית והמדעית, ומערכת ערב-כיה ומניעה האידיאליסטית, וכלה באיכותם וכמותם של כלי הנשק שבידה. הדיון בכל היסודות הללו חורג מתחומו של מאמר זה; ענייני כאן הוא רק באחד מהם — יסוד שהוא חיוני לכל השאר, ושבל-עדין אפשר תהיה מדינת ישראל חסרה את הכוח להגן על עצמה. כוונתי ליסוד הטריטוריאלי; מה שאפשר לכנות גבולות בני-הגנה שעל ישראל לה-ציב בכל הסכם, כחלק חיוני מהסדר-בטחון הדדיים יעילים, וללא כל שאיפת התפשטות טריטוריאליה לשמה.

אף מבט חטוף במפה דיו ללמד עד כמה לא היו קווי שביתת-הנשק משנת 1949 — קווים שמעולם לא הוכרו כסופיים — בחזקת גבולות בני-הגנה. ואפילו נגיעה שטחית בדפי ההיסטוריה יש בה כדי להראות, באיזו מידה היו קווים אלה בגדר פיתוי ועידוד למדינות ערב לנסות ולחזור ולנסות את כוחן נגדנו. לאמיתו של דבר, החלטת מועצת הבטחון 242, מיום 22 בנובמבר 1967, כבר הכירה בנוסחה המקורי, האנגלי, בצורך להעניק לישראל גבולות בטוחים ומוכרים — לשון אחר, בהכרח להביא שינוי-יים בקווים הישנים של שביתת הנשק.

לא באקראי אין ההחלטה מדברת על נסיגת ישראל מכל השטחים שבאו בתחום שלטונה עקב המלחמה שנכפתה עליה ביוני 1967, ואף לא מן השטחים בה"א הידיעה. בגוף הנוסח המקורי, שהו-שג בעקבות משא-ומתן ארוך וממצה, מדברת החלטה 242 רק על נסיגה משטחים. משמעותו של נוסח זה היתה ברורה, כפי שמעידה הודעת ארצות-הברית, שנמסרה במועצת-הבטחון על-ידי שגרירה באו"ם, ארתור גולדברג, ב-15 בנובמבר 1967, במהלך הד-יונים שקדמו לאישור ההחלטה. בהודעה זו נאמר: "מבחינה היסטורית, לא היו מעולם גבולות בטוחים ומוכרים באזור. לא קווי שביתת-הנשק מ-1949 ולא קווי הפסקת-האש מ-1967 אינם הולמים הגדרה זו". כידוע, הביעה מדינת ישראל לא פעם את נכונותה להיסוג מקווי הפסקת-האש של שנת 1967, במסגרת הסכם שלום. עם זאת ברור — אפילו לפי החלטת מועצת-הבטחון — שאין מדינת ישראל מחוייבת להי-

הערבי יש יסודות קיצוניים, המביעים בגלוי את כוונתם להרוס את ישראל. יש בו גם יסודות ואג-שים, אשר בשתיים-שלוש השנים האחרונות הת-בטאו כלפי ישראל בצורה פחות תוקפנית ויותר ריאליסטית מאשר בעבר הלא-רחוק, בייחוד כש-דבריהם כוונו אל העולם הרחב. בחשבון אחרון, הן בחיזוקם של יסודות אלה, עד שיהיו המכריעים בעולם הערבי, טמון הסיכוי להגיע לפשרה והתפיי-סות בין מדינת ישראל למדינות ערב, כלומר להסדר מלא של הסכסוך הערבי-ישראלי.

לפי שעה יום זה, יבוא כאשר יבוא, עודנו רחוק מאוד. האיבה למדינת ישראל, והתשוקה לראות בהיעלמה, העמיקו שורש בעולם הערבי, והשלטונות מחזקים אותן לא רק בנאומים ובמאמרים, אלא גם בספרי הלימוד. לאמיתו של דבר עניין ישראל הוא הנושא היחיד המאחד כיום את מדינות ערב, שפי-לוגים וסכסוכים לרוב מפרידים ביניהן. הקולות המ-ייצגים את יסודות הריאליזם והשלום הם מיעוט קטן בתוך מהומת המקהלה הערבית העוינת כלפי ישראל, ואף הם מסוייגים ומעוכבים בתנאים מוקדמים שליליים.

בעיקר לשם עידודם וחיזוקם של קולות אלה, עד שיהיו לתהליך בעל תנופה משל עצמו, עשתה מדי-נת ישראל את שני הסכמי הפרדת-הכוחות עם מצרים וסוריה בשנת 1974, ואת הסכם-הביניים עם מצרים, בספטמבר 1975 — על כל הסיכונים הטמונים בהם. כי הסכמים אלה שתי פנים להם: אפשר הם תמרור בדרך להסדר ולשלום, אך אפשר הם חלק מאסטר-טגיה המכוונת לדחוק את מדינת ישראל לעברי פי פחת, להחלישה שלבים שלבים, לקראת מועד שיאפ-שר למחות אותה מן המפה. ישראל מקווה כי צד החיוב שבהסכמים אלה יימצא שריר ובעל תוקף, אך אי אפשר לה להתעלם מן האפשרות השלילית.

ב

האסימטריה הקוטבית בין שטחן וכוונותיהן של מדינות ערב ובין אלה של מדינת ישראל, והניגוד הגמור שבין הגורלות הצפויים לכל צד במקרה תב-סה צבאית, מחייבים את ישראל לקיים בידה אותה מידה של עוצמה שתתן לה את היכולת להגן על עצמה בכל סכסוך אזורי ולעמוד בכל צרוף כוחות אזורי שיתיצב נגדה, ללא עזרת צבא זר. לדאבונו הרב, זה הצינור הראשון שלפנינו — צו החיים. ואטל

של טילי קרקע-קרקע, מטוסי קרב-הפצצה על-קו-ליים, ושאר כלי-המשחית המתוחכמים של המלחמה המודרנית, ביטלה את חשיבותם של העומק האסטרטגי והמכשולים הטופוגראפיים. כשלעצמי, איני יודע אף מדינה בעולם שתותר מרצונה על קווי גבול נוח מנימוקים אלה. מכל מקום, טיעון זה ודאי שאין כוחו יפה לגבי מדינת ישראל, ובמסגרת הסכך סוך המזרח-תיכוני. כאן ההיפך נכון. דווקא משום ההתפתחות הדראמאטית בכלי-הנשק הקונווציונאליים גדלה חשיבותם של עומק אסטרטגי ושל מכשולים טריטוריאליים.

על אף הנזק הכבד שראשי-החץ ופצצות עלולים לגרום, הם לבדם אינם יכולים להכריע מלחמות, כל עוד הצד שכנגד נחוש בהחלטתו להשיב מלחמה. ההיסטוריה הצבאית של העת האחרונה מוכיחה זאת בעליל. ה"בליץ" הגרמני האווירי לא הביס את בריטניה במלחמת-העולם השנייה. גם ההפצצות הכבדות של בעלות-הברית לא הכניעו את גרמניה. הדבר קרה רק עם נפילת הבונקר האחרון בברלין. אפילו ההפצצות האמריקניות המאסיביות לא הכריעו את צפון-ויטנאם, אשר יצאה בסופו של דבר מנצחת במלחמה. ככל שהדברים אמורים במלחמות קונוונציונאליות, לפחות, עומדת האמת הבסיסית בעינה: ללא התקפה של צבא-היבשה המשתלט גשמית על הארץ, אין הכרעה במלחמה. על אחת כמה במזרח התיכון, כשהצד הערבי איננו פגיע פחות מישראל להפצצות אויר וטילים, גורם העשוי לצמצם במידה רבה את השימוש בכלי נשק אלה, ולהניח לחילות היבשה את תפקיד ההכרעה האמיתית.

מכיון שהתקפה מכרעת עדיין תלויה בחילות היבשה, הרי השכלול והתחכום שחלו בנשקם ובארגונם של חיילות אלה, לא רק שאינם ממעטים את חשיבותם של העומק האסטרטגי והמכשול הטבעי, אלא אף מגבירים אותה. על אחת כמה במצבה הגיאוגרפי הקשה של מדינת ישראל. מאסות גדולות של שריון מהיר וחדש, חיל-רגלים ממוכן, ארטי-לריה מתנייעת, חיל-הנדסה מודרני, יחידות קומאנדו אוויריות וימיות — כשהם נעזרים בחיל-אוייר טקטי — מעניקים לצבא-היבשה עוצמת-אש אדירה, כושר ניידות רב, וממילא יכולת-הבקעה מוגברת. בכל אלה שוקדים צבאות-ערב להצטייד בהיקף שישאל איננה יכולה לו, והדבר מבלית עוד יותר את חשיבותו של עומק אסטרטגי.

סוג אל קווי הפסקת-האש שקדמו למלחמת 1967, אלא אל גבולות מתוקנים. השאלה היא, מה הם הגבולות אשר יעניקו לה אותו מיזער החיוני של בטחונה? והלא בלעדיו קשה לצפות להשכנת שלום באזור ולפתרון בר-קיימא של הסכסוך בו.

אילו היה השיקול הצבאי-אסטרטגי גרידא השי-קול היחיד, אפשר שגבולות-הבטחון הנוחים ביותר היו אלה שקיימה מדינת ישראל בידה אחרי מלחמת ששת-הימים, או אולי אלה שהיא מקיימת בידה היום. ואף יש יסוד לטענה כי מלחמת יום-כיפור — שנפתחה בהתקפת-פתע מתואמת של צבאות מצרים וסוריה — מוכיחה שאלה היו הקווים הטובים ביותר. שכן אילו נפתחה אותה מלחמה מקווי שביתת-הנשק של שנת 1949, למשל, אין ספק כי מדינת ישראל אנוסה היתה לשלם מחיר כבד יותר לאין שיעור בהדיפת התוקפנים מן המחיר המכאיב ששילמה בפועל באוקטובר 1973. אלא שאין המדובר בשיקולים צבאיים-אסטרטגיים גרידא — אם הללו כל-עיקר הם קיימים במנותק מכל השאר. אף אין אנו דנים במי-רב הבטחון אשר יוכלו גבולות להעניק למדינת ישראל. כאמור, אין אנו עוסקים אלא במיזער החיוני. אין אדם צריך להיות מומחה צבאי כדי להבחין על נקלה בחסרונותיהם החמורים של קווי הפסקת-האש שהיו קיימים עד 4 ביוני 1967. חלק ניכר מקווים אלה הוא נטול כל ערך בטחוני מבחינה טופוגרפית; ודבר שהוא חשוב לא פחות — אין הם מעניקים למדינת ישראל את המיזער החיוני של עומק אסטרטגי. הבעייה החמורה ביותר מוצגת על-ידי הגבול המזרחי: כל רוחבו של מישור החוף — שבו מצויים מרכזי האוכלוסיה העיקריים של מדינת ישראל, ובכלל זה תל-אביב ובנותיה — הוא בין 15 ל-25 ק"מ, ומעמדה של ירושלים רב סכנות הוא במיוחד. בקווי גבול כאלה דיה מכה מקדימה מוצ-לחת אחת של צבאות ערב לבתר את ישראל ביותר מנקודה אחת, לנתק את עורקי קיומה החיוניים, ולהעמידה בסכנות שאין שום מדינה מוכנה לעמוד בשכמותן. תכליתם של גבולות בני-הגנה היא איפוא לתקן נקודת-תורפה זו: לתת לישראל את העומק האסטרטגי המיזערי הנדרש, וקווי-גבול בעלי ערך אסטרטגי טופוגרפי.

איני מתעלם, כמובן, מן העובדה שיש טוענים כי בעידן פיתוח הטכנולוגיה הצבאית המודרנית אין משקל לגורמים אלה. עיקר טענתם היא, שהופעתם

למעמסה ולא לנכס בעיני אלה השוחרים יציבות והסדר במזרח-התיכון, ואף-על-פי שערוכות צבאיות או חוזים צבאיים אמינים יכולים למלא תפקיד חיובי ביישוב הסכסוך במזרח התיכון — ואינני ממעט בחי-שיבותו של תפקיד זה בבוא היום — הרי יהא זה בהכרח תפקיד משלים לעוצמתה של מדינת ישראל עצמה, לגבולותיה בני-ההגנה, אך בשום-פנים לא תמורה להם!

ג

למרבה המזל, התנאים הגיאואסטרטגיים הקיימים במזרח-התיכון בתשע השנים האחרונות, מאפשרים פתרון המיוסד על פשרה מדינית הוגנת — פשרה שתעניק לישראל את הגבולות בני-ההגנה המיוערים שאי-אפשר בלעדיהם מבלי לפגוע פגיעה משמעות באינטרסים הבסיסיים של הצד שכנגד, ובכלל זה של הציבור הפלשתיני. ככל פשרה תהא גם זו פשרה שתכאיב מן הסתם לשני הצדדים, בטווח הקצר, אך לאורך ימים, תתן פשרה זו לשני הצדדים יתרון שזו שאין בידם בהווה, ולא יהיו בידם, מבלעדיה, גם בעתיד.

לפי נוסחת הפשרה שאני ממליץ עליה אישית, תותר ישראל במסגרת הסדר-שלום על רובם הגדול של השטחים שנפלו בידה במלחמת יוני 1967. היא תעשה כן לא משום העדר זיקה היסטורית של העם היהודי לרבים מן השטחים הללו, זיקתו של העם היהודי ליהודה ושומרון, למשל, אינה נופלת, לכל הפחות מוזיקתו לשפלת החוף והגליל. אף על פי כן, למען השגת מטרה היסטורית נעלה לא פחות — מטרת השלום — תיתכן פשרה טריטוריאלית ביד-עם כזאת.

אשר לערבים, יהא עליהם לוותר על טענתם לאו-תם אזורי בטחון אסטרטגיים, אשר בצירוף לסידור-רים יעילים אחרים, שיידונו להלן, יתנו למדינת ישראל את היסוד החיוני שנעדר מקווי שביתת הנשק שלפני 1967: מערך הגנתי שיאפשר לצבא-הקבע הקטן של מדינת ישראל לבלום מתקפה של צבאות ערביים פולשים עד לגיוסה של מרבית צבא המילוי-אים הישראלי. אזורי בטחון אלה יתנו באופן זה שהות מספקת לארגן ולהפעיל את מתקפת-הנגד הדרושה להביס תוקפנות מסוג זה.

קווי שביתת-הנשק מ-1949 ("הקו הירוק") נמ-תחים, בגיזרה המרכזית, למרגלות הרי יהודה ושומ-

הסכנה המאיימת אפוא על מדינת ישראל היא, כי חיזוק מעין זה של כוחות היבשה הערביים בכלי-הנשק המודרניים עלול להשיא את מדינות ערב לנסיון לפעול בשטח במהירות כזו, שיקשה לישראל לעכב את חילותיהן בשלב ראשון, או לחזור ולכבוש שטח במתקפת-נגד. לשון אחר, מדינות ערב עלולות להתפתות להנחית על מדינת ישראל מהלומה רא-שונה, באופן שיימנע ממנה להגיב במכת-נגד יעילה. בקווים כמו אלה שהיו קיימים קודם מלחמת 1967, יהיה בכך משום איום מוחשי ולא-נסבל.

טענה אחרת כנגד דרישתה של מדינת ישראל לגבולות בני-ההגנה היא שעל ישראל להסתפק בערו-בות של מעצמה או קבוצת מעצמות להבטחת קיומה. מבלי למעט בחשיבותן של ערובות כאלו לא הייתי מיעץ לשום מדינה לתלות את עצם קיומה בערובות מכל סוג שהוא בעולמנו המשתנה. אם המדובר בע-רובות מדיניות גרידא, הרי הללו חסרות כל ערך מרתיע של ממש; אין להן "שיניים". אם יתפתו אויביה של מדינת ישראל לחזור ולהתקיפה, לא תהיה לערובות כאלו השפעה על שיקוליהן. ערובות צב-איות, לעומת זאת, הן בעלות משקל מסוים, אך הבוטח בהן בלבד עלול לשגות מרה. לא זו בלבד שיעילותה של ערובה זו יכולה להימצא קצרת ימים, אלא שהערובה עצמה עלולה להסגיר לידי נותן הערבות, כמעט באופן מוחלט, את יכולתו של מקבל-הערבות לפעול פעולה עצמאית.

למותר, כמדומה, להזכיר את גורל צ'כוסלואקיה אחרי מינכן. על נקלה אפשר לחבר רשימה ארוכה של מצבים, שבהם יכולים להתעורר חילוקי-דעות בין הערב לבין הנערב אשר יבטלו למעשה את ערכה של הערובה עצמה — אפילו מצבים פשוטים כגון אי-הסכמה לגבי הערכת מידע של שירותי מודיעין, או תמורות בדעת-הקהל במדינה הערבה או במעמד ממשלתה באותו זמן. אילו ישראל סומכת אפוא על ערובות מבחוץ, תחת לקיים בידה את מלוא היכולת להגן על עצמה, מיד היא נעשית תלויה תלות גמורה כמעט בנותן-הערבות. בפועל ממש היא היתה מפקידה את ההחלטות החיוניות ביותר בדבר גורלה ביד זרים. והללו, אפילו הם ידידיה הנאמנים ביותר, לעולם יהיו זרים, הצפויים לפעול, בסופו-של-דבר, לפי האינטרסים והשיקולים המשתנים של עצמם.

במצב כזה, מדינת ישראל אמנם יתכן כי תחשב

נתיב-השייט של ישראל אל ים-סוף והאוקינוס ההודי עובר במצרי טיראן ליד שארם-אל-שיך, וההסגר המצרי על ספינות ומטענים ישראלים שם היה "עילת מלחמה" הן בשנת 1956 והן שנת 1967.

לכל החולשות הללו יתכן למצוא פתרון-פשרה סביר בסיטואציה הגיאואסטרטגית והדמוגרפית הקיימת במזרח התיכון. בלי להכנס בפרטים ובשר-טוט מפות מדויקות — דבר שיצפה בהכרח למשא-ומתן ישיר בין הצדדים הנוגעים בדבר — הרי הפתרון בעיקרו של דבר יימצא, לדעתי, לפי הקווים הכלליים הבאים.

הן כדי לשמור אופיה היהודי והן כדי לסייע לפתרון הבעיה הפלשתינית, על מדינת ישראל להימנע מסיפוח אוכלוסיה ערבית נוספת בהיקף ניכר. לפי-כך, העומק האסטרטגי והמכשולים הטופוגרפיים בגיזרה המרכזית, שבלטו בהעדרם הגמור בקווים שלפני מלחמת ששת הימים, אין לבססם פשוט על העתקתם של קווים אלה מזרחה, אף אם יש בכך מן ההיגיון מבחינה אסטרטגית גרידא. חוץ מכמה תיקוני-גבול טקטיים קטנים לאורך הגיזרה המערבית של "הקו הירוק", אפשר להשיג אותה תכלית עצמה על-ידי שליטה ישראלית מלאה על האזור האסטרטגי שממזרח ליישוב הערבי הצפוף, המרוכז בגב-ההר ומערבה לו. כוונתי לאזור הצחיח שבין נהר הירדן ממזרח ובין רכס הרי שומרון ויהודה מערב — למן הר הגלבוע בצפון בואכה מדבר יהודה ועד מדבר הנגב. שטחו של אזור מדברי זה הוא כ-1800 קמ"ר בלבד, והוא כמעט ריק מתושביים. פתרון מעין זה ישאיר כמעט את כל האוכלוסיה הערבית-פלשתינית של הגדה המערבית בשלטון ערבי.

בתוך אזור זה, הנמשך מצפון לדרום, יהיה אפשר להתוות פרוודור כריבונות ערבית ממערב למזרח, שיאפשר קשר רצוף על פני ציר יריחו-רמאללה, בין השטחים המאוכלסים ערבים משני עברי הנהר. בדרך זו מתאפשר הפתרון הריאליסטי היחיד — פתרון המסייע גם לפתור את בעיית הזהות הפלשתינית, שתוכל למצוא את ביטויה במדינה ירדנית-פלשתינית אחת. (ככלות-הכול, האוכלוסיה משני גדות הנהר, ממזרח וממערבו, הם ערבים-פלשתינים. עובד-דה-היא, כי רובם הגדול של הפלשתינים הם בעלי דרכונים ירדניים, ושכמעט כל תושבי ירדן הם פלשתינים).

רון ולאורך שפלת-החוף — כלומר בשטחי מישור ללא כל מכשול טופוגרפי. מרכזה של מדינת ישראל הריהו, לפי קווים אלו, שטח צר, שהוא עקב-אכילס של הקווים שקדמו למלחמת יום-הכיפורים. יש כאן פיתוי מתמיד לצבא ערבי החולש על הרי יהודה ושומרון לנסות כוחו במכת-פתע אנושה על מדינת ישראל על-ידי ביתורה לשניים במהלומה אחת. יתר על כן, נקודת תורפה זו תאפשר לו לא רק לפגוע במרכזי האוכלוסיה והתעשייה הצפופים של ישראל, אלא גם לשתק למעשה כמעט את כל המרחב האווירי שלה, באמצעות טילי קרקע-אוויר המצויים בידי צבאות ערב בשפע.

לפי קווי 1949 היתה ירושלים מבותרת בליבה — האוניברסיטה ובית-החולים האוניברסיטאי על הרי-הצופים היו מנותקים, והגישה לירושלים ממישור החוף היתה מוגבלת לפרוודור צר, הנתון לאיום של התקפת-מלקחים משני עבריו.

בגיזרה הצפונית-מזרחית הניחו קווי 1949 את סוריה ברמת הגולן, החולשת על עמק החולה ובקעת כנרת למרגלותיה, לרבות מקורות נהר-הירדן וה-כנרת, שמהם שואבת ישראל חלק גדול ממימיה. יתר על כן, אחרי 1949 לא רק הפגיזה סוריה בעתים מוזמנות את היישובים הישראליים שלרגלי הרמה, אלא אף ניסתה להטות את מקורות הירדן ולמנוע מישראל מקור מים חיוני. ואף חשוב מזה, רמת הגולן שימשה במלחמות העבר הבסיס הנוח ביותר לצבא הסורי לשם התקפה מהירה ורבת-מידות על הגליל, המכוונת לכיבוש כל חלקה הצפוני של הארץ. לפי הסכמי שביתת-הנשק משנת 1949, שנחתמו על-ידי מדינת ישראל מתוך אמונה תמימה כי יזליכו במהרה לשלום, ניתנה בידי מצרים השליטה על רצועת עזה. זו היתה אנומליה מסוכנת ומיותרת. גובלת במדבר סיני השומם וללא כל זיקה למצרים גופה, נעשתה הרצועה בסיס לפשיטות-טרור נרחבות על דרומה של מדינת ישראל. אם תוחזר רצועת עזה לשליטת המצרים יכול תוכל לחזור ולמלא תפקיד הרסני זה. חמור מזה: בידי מצרים היא עלולה לשמש ראש-גשר למיתקפה צפונית ומזרחית לקראת ליבה של מדינת ישראל, על פני נתיב הפלישה ההיסטורי מדרום לצפון. ועוד פגם חמור בקווי שבי-תת-הנשק, שהניח את אילת, פתחה הימי הדרומי של ישראל, ברצועת-חוף קטנה, שארכה 10 ק"מ בלבד מגבול מצרים עד גבול ירדן. יתר על כן,

נות במבואותיה המזרחיים של אל-עריש, להישאר בשליטתה המלאה של מדינת ישראל, אף שהעיר עצמה תוחזר למצריים. אזור אסטרטגי זה, הריק כמעט מאדם, יחסום את נתיב הפלישה ההיסטורי לאורך חוף-הים אשר כובשים רבים הלכו בו במרוצת הדורות בפלשם לארץ-ישראל וצפונה ממנה. כמה תיקוני גבול חיוניים אף ידרשו לקיום הבטחון לאורך אזורים רגישים בקווי שביתת-הנשק של 1949 בין ישראל למצריים. על תיקונים אלה להיעשות באופן שיאפשר שליטה ישראלית גמורה בכמה גזרות שהן בעלות חשיבות חיונית להגנתה של מדינת ישראל ואין להן כל ערך לבטחונה של מצרים. כוונתי לאזורים כמו אלה המקיפים את אבו עגילה, חוסימה וכנתילה—הכוללים את הצמתים האסטרטגיים העיקריים בדרכים הראשיות מן המדבר לבאר-שבע; וכן לקו החוף של אילת, שהוא השער לנתיבי הים של מדינת ישראל אל האוקיינוס ההודי והמזרח הרחוק.

נקודה רגישה במיוחד היא של אזור שארם-א-שיך, בקצהו הדרומי של חצי האי סיני. מכאן אמנם אין סכנה של התקפת-פתע מאסיבית על ישראל גופה—אך קיים איום מוחשי מאד על חופש השייט שלה. ראוי לזכור, כי פעמיים הטילה מצרים מצור על ספינות ומטענים ישראלים במצרי טיראן—ושתי הפעמים נאלצה ישראל לפרוץ את המצור, שהוטל משארם-א-שיך, על-ידי כיבוש המקום. השליטה ללא ערעור, בצורה זו או אחרת, בפינה זו של סיני—ובנתיב היבשה המוליך אליה—לא זו בלבד שהיא חיונית להגנתה של ישראל, אלא יש בה גם כדי לבטל מוקד-תבערה העלול לחזור ולהצית אש באזור. יתר על כן, כל עוד מרחף האיום לחסום את התחבורה הימית לישראל במצרי באב-אל-מנדב, המחברים את ים-סוף עם האוקיינוס ההודי, עשויה שליטה ישראלית מלאה על שארם-א-שיך לשמש משקל-נגד מרתיע מפני נסיונות חסימה כאלה.

כללו של דבר: היו הרבה נקודות-תורפה חמורות בקווים שלפני 1967, והצעות אלו מורות על התיקונים המיוערים הנדרשים לשם הסדר שלום כולל. הצורך בתיקונים אלה ברור וגלוי עוד יותר בשעה שמביאים בחשבון כי מדינת ישראל ניצבת לא רק נוכח עוצמתן הצבאית של שכנותיה הסמוכות בלבד, אלא היא עלולה לעמוד נוכח צירוף כוחותיהן של הרבה מדינות ערביות אחרות. הדבר כבר קרה

ירושלים, בירת ישראל, שמעולם לא היתה בירתה של שום מדינה ערבית או מוסלמית, אך תמיד היתה עיר-הבירה והמרכז לעם היהודי, לא תוכל לחזור למצב המופרך של עיר חצויה. על עיר הקודש והשטחים הסמוכים החיוניים לבטחונה ולתחבורתה, להישאר יחידה אחת, מאוחדת, בריבונותה של מדינת ישראל. אולם בשל מעמדה האוניברסאלי, בה-יותה מקודשת לשלוש הדתות הגדולות, והאופי המעורב של אוכלוסייתה*, אפשר למצוא פתרון לאינטרסים הדתיים הקשורים בה, פתרון דתי ולא מדיני. יתכן, למשל, להעניק לנציגי הדתות השונות מעמד מיוחד במקומות המקודשים להם, כפי שיתכן אולי לבסס את המבנה המוניציפאלי של העיר על רובע-משנה שיביאו בחשבון גם קריטריונים אתניים ודתיים.

כשם שהאזור האסטרטגי בגיזרה המרכזית חיוני הוא לבטחונה של מדינת ישראל, חיוני אף אזור כזה ברמת הגולן. נסיון העבר מעיד, כי גבול שאיננו כולל את רמת-הגולן מועד וקורא שוב להפגות הישובים בעמק החולה, בקעת כנרות, והגליל המזרחי. אך חשוב יותר מסכנת ההפגזה והצליפה המחודשת של סוריה על מתיישבים ודייגים ישראלים—בעיה שהיא טקטית ביסודה—הוא שמדינת ישראל נזקקת לקו-הגנה יעיל ברמת הגולן, משני טעמים אסטרטגיים ראשונים מעלה: ראשית, כדי להוציא מכלל אפשרות כל נסיון סורי חדש לשלול ממנה את מקורות מימיה החיוניים; ושנית, כדי למנוע התקפה סורית מאסיבית על הגליל כולו, בין מצד סוריה לבדה ובין בתיאום עם צבאות ערביים אחרים בשאר הגבולות של מדינת ישראל.

העיר עזה וסביבתה, המאוכלסת בצפיפות ערבים, יכולה להיות, לדעתי, לחלק מן היחידה המדינית הירדנית-פלשתינית שתקום ממזרח לישראל, ולשמש לה גמלה בים התיכון. במקרה זה ידרש להעמיד לרשות התעבורה בין עזה לבין המדינה הירדנית-פלשתינית את השימוש בציר-תנועה יבשתי (להב-דיל מפרוזודור יבשתי) בדומה לכביש המחבר, למשל, את ארצות-הברית עם אלסקה. ואולם על אזור המדבר האסטרטגי, למן דרום רצועת עזה ועד לדייר-

* מאמצע המאה התשע-עשרה יש בירושלים רוב יהודי. כיום מורכבת אוכלוסיית העיר 260,000 יהודים, 84,000 מוסלמים ו-12,000 נוצרים.

טיבם, מקומם והיקפם. לא מפני שאין הם חשובים או חיוניים; להיפך, בלעדיהם לא תוכל ישראל להרשות לעצמה אותן פשרות טריטוריאליות מפליגות שעליה, לדעת, להיות מוכנה להן במסגרת הסכמי-השלום עם שכנותיה. אביא דוגמה אחת — החשובה ביותר — לענין זה. בהתאם לעקרונות שהתויתו קודם, אם תוותר מדינת ישראל על הגוש המרכזי המאוכלס בצפיפות של יהודה ושומרון, היא לא תוכל לוותר בשום פנים על פירוזם היעיל של אזורים אלה. פרט לכוחות משטרה להבטחת הסדר הפנימי, על השטחים הללו להיות פנויים מכוחות התקפיים ונשק כבד. ככל מדינה אחרת לא תוכל ישראל לנטוש שטחים קרובים כל-כך למרכזיה העיקריים, אם צפויים שטחים אלו להיות שוב לקרש-קפיצה להתקפות נרחבות או מצומצמות, או לפשיטות טרור על אזורים החיוניים ביותר.

בקצרה, מדינת ישראל לא תוכל להתיר לעצמה להיסוג מחלק גדול של הגדה המערבית אלא אם כן יעקר משטח זה כל פוטנציאל התקפי. להשגת תכלית זו לא די בשליטה ישראלית מוחלטת באזור בטחון אסטרטגי לאורך בקעת-הירדן, כפי שהוצע קודם. הכרחי גם פירוזם היעיל של השטחים שיפוגו על-ידי ישראל. כאן, כבמקומות אחרים, שני היסודות שלובים זה בזה: ללא אזורים בטחון לא תוכל ישראל להסתפק בפירוזם בלבד; ללא פירוזם של ממש לא תוכל ישראל להסתפק באזורי בטחון.

כוונת המאמר עד כאן להבהיר, כי אין מדינת ישראל מחזיקה ברוב השטחים שנפלו לידיה במלחמה אשר נכפתה עליה בשנת 1967, כמטרה לעצמה. אף-על-פי ששטחה דל לעומת המרחבים העצומים של ארצות-ערב, ולמרות חשיבותם ההיסטורית, האסטרטגית והכלכלית של השטחים הללו, תהיה מדינת ישראל נכונה לוותר על כל מה שאיננו חיוני לחלוטין לבטחונה, במסגרת הסדר שלום כולל. היא מחזיקה ברוב השטחים הללו רק כאמצעי להשיג את מטרתה העיקרית — שלום עם כל שכנותיה.

השלום איננו רק ערך ויעד יהודי וציוני, אלא למדינת ישראל הוא אינטרס לאומי חיוני, התואם את שאיפות העמים וכל הכוחות השוחרים שלום בעולם. לכן יש להקפיד במיוחד על טיב ההסדר המבוקש: אם יהיה הסדר שברירי, ארעי, הטומן בחובו את זרעי המלחמה הבאה — או יהיה הסדר

במידה לא קטנה במלחמת יום-הכיפורים, כאשר יחידות מעיראק, לוב, אלג'יריה, ערב הסעודית, מרוקו, ירדן ועוד ארצות ערביות השתתפו במלחמה יחד עם צבאות מצרים וסוריה. מבחינה ממשית מאד אי אפשר אפוא למדינת ישראל בלי קווי הגנה איתנים, כדי שתוכל לעמוד בהתקפות מצד העולם הערבי כולו. מה-גם שאין להוציא מכלל אפשרות, כי התקפות אלה עלולות להסתייע ביחידות של "מתנדבים", היכולות להישלח על-ידי כמה מדינות עוינות לישראל מחוץ לאזור.

עלי לחזור ולהדגיש, כי גבולות בני-הגנה חיוניים למדינת ישראל לא בשל תשוקה לספח שטחים לשם סיפוח, לא מתוך שאיפה להתפשטות טריטוריאלית, אף לא מתוך מניעים היסטוריים ואידיאולוגיים. אפשר לה למדינת ישראל להתפשר על טריטוריה, אך אי אפשר לה להתפשר על בטחונה. כל טעמים של גבולות בני-הגנה הוא אסטרטגי מעיקרו. זה גם טעמה היחיד של מדיניות ההתישבות הסלקטיבית שנוקטת מדינת ישראל, כחלק אינטגרלי משיטת-ההגנה הייחודית שלה, באותם אזורים אסטרטגיים שהם חיוניים כל-כך לבטחונה.

ודאי, כשיושג השלום שאנו חותרים אליו, לא יפרידו הגבולות בין העמים אלא יהיו פתוחים לפניהם לרווחה. כמאמר האנגלים: גדר טובה מביאה לידי שכנות טובה.

ד

כאמור, על הסדרי הגבולות ההכרחיים לבטחונה של ישראל — וממילא ליציבותו לאורך-ימים של האזור כולו — להיות כרוכים בסידורי בטחון הדדיים יעילים, המכוונים למנוע מתקפת-פתע של צד אחד על משנהו, או לפחות לצמצם עד למינימום סכנתן של מתקפות כאלו. בתנאים הגיאוגרפיים של המזרח התיכון צמצום האפשרות של מתקפת פתע פירושו למעשה צמצום הסכנה של מתקפות גדולות בכלל. כוונתי לסידורים כמו קביעת אזורים מפורזים, כולם או מקצתם, בפיקוח ערבי-ישראלי משותף, בשיתוף גורם בין-לאומי אמין; או כמו קביעת סידורי התרעה מקבילים דוגמת אלה הפועלים בהצלחה בסיני לפי הסכם-הביניים בין מדינת ישראל ומצרים משנת 1975.

לא אכנס בפרטים הטכניים של סידורים מעין אלו,

שאין לעקרה בסיבובי מלחמה חוזרים, ושישלימו עם קיומה של מדינת ישראל מתוך הסדר של פשרה. לשם כך על מדינת ישראל להיות בעלת פוטנציאל מספיק של התגוננות כדי הרתעת מדינות ערב מכל הרפתקה צבאית נוספת; ואם למרות זאת ייגררו להרפתקה כזו, צריך שיספיק כוחה של ישראל להודיע פס בנוק מועט ככל האפשר לעצמה. ושנית, שמשפחת העמים לא תעורר בקרב מנהיגי הערבים את האשלייה, כי יהיה אפשר — בין באמצעים צבאיים ובין בלחץ מדיני — לאלץ את ישראל שתוותר על מה שהוא חיוני לצרכי בטחונה המיועריים. מדינת ישראל לעולם לא תיכנע ללחץ כזה אף לא תסכים לשום נסיון להטיל פתרון כפוי. נכונותה של ישראל לפשרה איננה תוצאה של לחצים או מלחמות אלא של רצונה בשלום ושל נכונות הערבים להתחיל לצעוד לקראת מטרה זו.

התוכניות וההצעות השונות שהעלה צד שלישי זה או אחר רק משרתות את המטרה ההפוכה. הדבר כולל אותה תוכנית אמריקנית אומללה שנודעה בשם "תכנית רוג'רס" משנת 1969, אשר שגתה בשתי שגיאות יסודיות: ראשית, בעצם הגשתה לצדדים במידה קום להניח להם עצמם לשאת ולתת על חילוקי הדעות שביניהם, ללא תנאים מוקדמים; שנית, בחוסר התחשבות הגמור בצרכי הבטחון של מדינת ישראל. העלאתה של תכנית זו עוררה ציפיות במדינות ערב, כי וושינגטון עומדת לכפות על ישראל תכנית הנוטה לערבים, ובכך חיבלה חבלה קשה בתקוות להתפתחות מדיניות ריאליסטית בבירות הערביות. ספק רב אם היה אפשר להגיע להתקדמות חיובית כלשהי במזרח התיכון אילולא הוקפאה התכנית בשנת 1970. המדיניות הצרפתית מילאה תפקיד שלילי במובהק מאז מלחמת ששת הימים ב-1967, הן משום פנייתה הפרו-ערבית הגלויה בעת פעולות האיבה, והן בשל הפירוש חסר-היסוד שפירשה את החלטת מועצת-הבטחון 242, בסתירה גמורה לכוננות המוצהרות של יומיה. אין ספק כי גישה צרפתית זו עודדה אף את הפחות-קיצוניות במדינות-ערב לעמדות נוקשות ובלתי-מתפשרות.

על מדינות ורות וגורמים בין-לאומיים להימנע בקפידה מלהעלות הצעות משלהן לפתרון הסכסוך. ואם אי-אפשר לקוות להתנזרות כזו בזמן הקרוב מצד מדינות עוינות לישראל, כברית-המועצות — המעונינת בהמשך הסכסוך באזור על חשבון שלום

יציב, קבוע, השומט את הקרקע, עד קצה גבול האפשרות, מתחת רגליו של כל הזומם מלחמה. אבל כשם שהשלום הוא אחד היסודות העיקריים בבטחון הלאומי, כן כושר ההתגוננות הוא ערובה עיקרית לקיום השלום. נוכח האסימטריה הבולטת בין מטרת-המלחמה של שני הצדדים המעורבים בסכסוך ומחמת אי-היציבות ביחסים הפנימיים והאזוריים של המדינות הערביות, יש להקפיד במשנה הקפדה על שמירת עקרונות אלה כאן; על אחת כמה כש-הדבר נוגע למדינת ישראל, הנתונה לאיום תמידי של השמדה.

להשגת שלום על יסוד פשרה מעין זו מכוונת העקרונות האסטרטגיים שהתויתיי — שלום שיספק את האינטרסים של שני הצדדים לא רק לתקופה מוגבלת של שלוש, ארבע ואפילו עשר שנים, אלא לבנינו ולבני-בנינו אחרינו. סכסוך מורכב וממושך כמו הסכסוך הערבי-ישראלי איננו יכול להיפתר אלא בגישה מרחיקת-ראות כזו. כל הסדר אחר רק יביא בעקבותיו מעשי איבה חדשים, על כל התוצאות הכרוכות בו לעולם כולו.

ה

האם שלום כזה הוא לא רק רצוי, אלא גם אפשרי? תשובתי היא: כן; הוא אפשרי. אולי לא היום, או מחר, ולא בקפיצה אחת. היה טוב מאד, כמובן, אילו אפשר היה להשיג את השלום בתנופה אחת, על-ידי הסדר כולל, המיישב את הסכסוך. אשר למדינת ישראל, הריהי מוכנה להסדר כזה ורוצה בו, בהקדם האפשרי. ייתכן כי יקשה מאד לעבור בקפיצה ממצב העוינות והאיבה של מדינות ערב כלפי מדינת ישראל אל תור פיוס וידידות. אבל המעבר — כתהליך אם לא כמעשה חד-פעמי — אפשרי. זהו תהליך שאפשר כי יוליך ממצב של הפסקת-אש אל סיום פעולות-האיבה — מאלימות אל אי-אלימות, מאי-השלמה אל השלמה — ומכאן אל שלום-אמת. שלושת ההסכמים שנחתמו מן מלחמת אוקטובר 1973 (שניים עם מצרים ואחד עם סוריה) אפשר הם את-חלתא לתהליך כזה.

כל זה אפשרי, כמובן, בנסיבות הנאותות ובתנאים הנדרשים. השניים העיקריים הם: ראשית, שהמגמה הריאליסטית במחנה הערבי תיעשה למגמה מכרעת, כלומר שיכירו הערבים כי ישראל היא עובדה קיימת,

יות הבסיסיות בסכסוך, לרבות פתרון קונסטרוקטיבי לבעיית הזהות הפלשתינית. אין ספק כי ישראל מוכנה ורוצה לשאת ולתת, על בסיס גישה ריאליסטית כזו, על הסכם-שלום עם כל אחת משכנותיה, בכל עת ובכל מקום, במסגרת ועדת ז'נבה או מחוצה לה. אם יושגו תנאים אלה יהיה השלום במזרח-התיכון לא רק יעד רצוי אלא גם יעד אפשרי. לא אתנבא מתי תבוא נקודת מפנה כזו. הדבר תלוי במידה רבה מאד בנסיבות הבין-לאומיות ובאופן שיתפרשו הללו על-ידי מדינות ערב. אבל עזה אמונתית כי שלב זה בוא יבוא, כי אלטרנאטיבה ריאליסטית לעמי האזור ולארצותיו אין.

ורוחתם של כל העמים היושבים בו — רשאים אנו לקוות להתנהגות כזו מצד מדינות ידידות כארצות-הברית, החותרות לשלום באזור לטובת הכל. אילולא היה לנו להתעסק בהצעות כאלה בעבר, היינו קרו-בים יותר להסדר הסכסוך הערבי-ישראלי כיום. את התנאים והפרטים הממשיים של הסדר-שלום בין ישראל למדינות-ערב — ואפילו את השלב הבא בדרך אליו, אם יידרש שלב-מעבר כזה — יש להשאיר בידי הצדדים עצמם. אם תשבנה מדינות-ערב אל שולחן המשא-ומתן, ללא תנאים מוקדמים, מתוך קבלה שלמה של קיומה הלגיטימי של מדינת ישראל, ונכונות להגיע עמה לשלום של פשרה מאוזנת — סבורני כי יהיה אפשר למצוא פתרון לכל הבע-